

DOI: 10.21005/pif.2016.28.C-02

SPACES THAT HEAL AND INTEGRATE AS INSPIRATION FOR A NEW LOOK ON THE MODERN CITY

PRZESTRZENIE, KTÓRE LECZĄ I INTEGRUJĄ JAKO INSPIRACJA DO NOWEGO SPOJRZENIA NA WSPÓŁCZESNE MIASTO

Magdalena Czałczyńska-Podolska

dr inż. arch.

Magdalena Rzeszotarska-Pałka

dr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa
Katedra Projektowania Krajobrazu

ABSTRACT

The aim of the paper is to present the selected urban spaces as examples of therapeutic and integrative landscapes both on the scale of individual and society, that may form inspiration for new approach to urban landscape. The use of set actions and mechanisms shown on a scale of the city, place and detail allows us to become aware of the direction that is desired in the shaping of the modern cities – construction of landscapes in which “the person is visible in”. Thanks to adoption of this direction in shaping of space we have the chance to create a city with main feature is the closeness, so needed by people.

Key words: city landscape, social landscape, therapeutic landscape.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych przestrzeni miejskich jako przykładów krajobrazów o funkcji terapeutycznej i integracyjnej dla jednostki i społeczeństwa, które mogą stanowić inspiracje do nowego spojrzenia na krajobraz miejski. Wykorzystanie wskazanych działań w skali miasta, miejsca i detalu pozwala uświadomić sobie pożądaną dla kształtowania współczesnych miast kierunek – budowę krajobrazów, w których „widać człowieka”. Dzięki przyjęciu takiego kierunku kształtowania przestrzeni mamy szansę na kreację miasta bliskiego ludziom.

Słowa kluczowe: krajobraz miejski, krajobraz społeczny, krajobraz terapeutyczny.

1. INTRODUCTION

If we were to describe modern city as a model of space each one of us would most likely indicate that it is a city with a range of spatial-social problems: city of congested streets, deserted centers, anonymous common spaces, appropriated no one's spaces and quasi-places, that ever more commonly define the modernity, causing the deletion of the historically defined places from the landscape [1]. [...] *Jan Gehl distinguishes four types of cities at different levels of development: a traditional city, where functions such as meetings, trading and communication are balanced, the "appropriated" city (car traffic and parking spaces occupied most of the public spaces), deserted city (with city life that disappeared) and reclaimed city in which many actions were undertaken to regain balance of the three main functions of the city – as the place for meetings, trade and communication [10, p. 53].* The modern city is frequently a city with shrinking, vanishing and devaluating public spaces. The citizens of such cities do not form communities and are characterized by divisions and segregation [2, p. 31]. It is clearly visible that the modernist rules for shaping the city, including the lack of human scale of projects, to high spatial distances, lack of consideration for social needs, devaluation of cultural and historic values caused the creation of cities in which the individual no longer feels the host. There is thus the necessity to find new proposals concerning shaping the cities of future.

Among the contemporary concepts of postindustrial city there are, among others, the concepts of: eco city, smart city, compact city or even the digital city. The eco city, through utilization of renewable energy sources, development of sustainable transportation systems and protection of natural resources attempts to improve the comfort of human living [13]. Smart cities connect [...] *investments in social capital, transport, communication infrastructure, fuels, sustainable economic growth with high quality of life [...] with economic management of natural resources [13, p. 326].* The concept of compact, or the intensive city is based on the scale of a pedestrian user [5] and characterized by compact development, high building density and well developed technical infrastructure which influences the lowered car traffic volumes and energy consumption and increased feeling of safety [13, p. 328].

We attempt to reclaim the cities in search for new spatial zoning and development concepts searching for the way of new, better urban life in new technologies, materials and technical solutions. Still what seems ideal is the search for possibilities of drawing a concept of a city that integrates local communities, is close to the people, in which the people open to experience of space and its common creation, and in turn create close relations both with their surroundings and between themselves.

The aim of the paper is to present selected city spaces and the activities within them as examples of therapeutic and integrative landscapes, at the levels of individual and the society, that may form inspiration for a new perspective on urban landscape, setting the desired direction for planning and development of modern cities. The analysis of the selected concepts of urban space planning leads to formulation of brief for shaping city landscapes that are close to people and in which the following may play a crucial role: therapeutic landscapes (socio-gardening, horticultural therapy, sensory gardens) and pro-social ones (participation architecture).

2. NOTIONS AND DEFINITIONS

The possibility of utilizing the positive influence of nature, garden and spatial arrangement in the therapeutic and regenerative processes and for building set social aptitudes are known for long. But it is only recently that we may speak about the shaping of a new field of knowledge – the socio-gardening and official inclusion of garden therapies (horticultural therapy) in the range of therapeutic methods and their conscious use for the purpose of building social integration.

Socio-gardening is the common name for a field of knowledge concerned with research of relations between plants and the human being, understood both as the individual and the society, and introduction of research results in practice in order to improve the quality of life. The effect of practical introduction of research confirming the positive influence of nature on humans is the completion of different programs of horticultural therapy (social effect) and establishment of therapeutic gardens (spatial effect).

According to Dorn and Relf [6] the garden therapy, that is the horticultural therapy is one of the forms for therapy and rehabilitation utilizing work in garden, conducted with individuals with mental, physical, sensory, geriatric, addiction or social disabilities to improve their physical and mental condition and interpersonal relations. The garden therapy stresses the activity of clients (patients) and the fact that they perform certain tasks (works in garden) as set in the therapeutic plan. Horticultural therapy is thus strongly connected with social participation, concerned with active engagement of people in the process of creation and shaping of space and as such can successfully be applied both for therapy of individuals and whole communities [7].

The spatial aspect of completion of assumptions of socio-gardening and horticultural therapy are visible through completion of different forms of therapeutic gardens located, most of all, at hospitals, retirement homes, hospices, spas and educational institutions, but ever more frequently in backyards and in spaces between apartment buildings, allotments, resocialization centers and even prisons, as a reply to the need for friendly shaping of spaces for all people, positive influencing of rehabilitation and recovery processes – both for physical and mental health, and social integration and combating exclusion. Sensory gardens are a special type of therapeutic gardens – they are designed in such a way, as to intensively interact with all senses (sight, smell, hearing, taste). In Poland completed projects for broadly understood therapeutic gardens are still scarce, among them the three best known sensory gardens are to be mentioned – those in Boleszysze, Bucharzew and Powsin, the “Gardenia” and “Magnolia” resocialization program – as introduced in the prison in Lublin and based on the therapeutic contact of inmates with nature through practical learning of horticulture and starting their own utility gardens [11] and the rehabilitation program for children led in the Botany Garden of the Jagiellonian University of Cracow that is located next to the St. Louis Children’s Hospital – in which classes in planting and plant care, classes in the sensory path and rehabilitation path (circling the pond) and classes in floristry are organized [12]

Even with those type of projects being still scarce, they indicate the growing need for a change in our attitudes towards perception and development of space, uncovering possibilities for change in image of modern city and shaping its public space. Examples discussed below are the examples of spatial shaping that are the forecast of those changes.

3. THERAPEUTIC AND PRO-SOCIAL LANDSCAPES IN SHAPING THE MODERN CITY

3.1. Therapeutic landscape – sensory garden (development concept for the terrain at the “Uzdrowisko Wieniec”¹)

The architectonic-urban development concept for the terrain at the “Uzdrowisko Wieniec” [Pol. “Spa Wieniec”] in Wieniec-Zdrój is an example of creation of integrative therapeutic space that involves all senses of an individual (Fig. 1). In this concept the action on sens-

¹ Work prepared by Marta Mincel, student of the faculty of landscape architecture at the Department of Environment Shaping and Agriculture of the West Pomeranian University of Technology in Szczecin under supervision of dr inż. arch. Magdalena Czałczyńska-Podolska for the contest entitled “Inspiracje w Przestrzeni - „Strefa uzdrowiskowa” [The Inspirations of Space – „Spa Zone”], and organized by the “Zielen Miejska” monthly in 2016. The work was distinguished twice in categories of newcomer and with the award of the public.

es was connected with creation of an integrative space, understood as a friendly, "home-ly" and "our", thanks to use of elements encouraging social interaction and utilization of active horticular therapy.

Base for the design was the division of space onto five zones representing the respective senses. Among the stimuli used for each of the senses we find: color, texture, diversity of surfaces, sound elements, illusion, taste and smell.

All zones have squares that are linked with paths – both between them and with the main forum. Their system forming kind of a loop is to help the orientation in space. Each of the zones utilizes five plant species as symbols for five senses. The element bonding the whole design is the circular square forming the grounds for meetings and integration. The use of the motive of circle connects to the symbolism of balance and harmony, and the arrangement of space is adjusted to the needs of group horticular activities (i.e. special tables) and more private group meetings (space with legible borders, but without building the feeling of limitation) encourages one to open to the other person. The feelings of privacy and comfort are predominant, and they were achieved by placing banks and white concrete pots on the borders, defining the frames of the space and forming its integral element, and the sail spanning over the square, that shades, lightens the space and introduces, thanks to the adopted colors, positive mood in the design.

Fig. 1. Development concept of the area at "Wieniec Resort" (created by M. Mincel under the supervision of M. Czalczyńska-Podolska)

Ryc. 1. Koncepcja zagospodarowania terenu przy „Uzdrowisku Wieniec” (proj. M. Mincel pod kierunkiem M. Czalczyńskiej-Podolskiej)

Each of the zones features elements of small architecture, materials and plants that were selected to stimulate set senses. The sense of touch is stimulated mostly by the plants that are characterized by differentiated textures, and also by the so called barefoot path, where the differentiated materials of the surface has an stimulating effect on receptors, improves blood circulation and provides foot massage. Hearing is stimulated with use of different grasses, that activated by wind produce sounds in form of a rustle. The sight stimulating zone utilizes strong color contrasts of plants set together, and the play of light and shade. In the zone of taste sort of an utility garden was designed, featuring edible

plants, resembling – in its character – a home garden. In the smell stimulating zone the plants were so selected, to form distinct fragrance compositions with a soothing and pacifying effect.

The whole forms a friendly image of space, that remains in deep relation with an individual, encouraging on one side – to participate in space and the multiple interactions based on multiple stimuli, and on the other – to open to other persons and start social interactions. Staying in such a space stimulates our senses and in the effect we feel more, more consciously experiencing the here and now. In a single sentence – this is a therapeutic oasis that discovers the layers of sensitivity hidden in each and every one of us.

3.2. Utility garden in an urban landscape (development concept for the Commons at the Lublin Castle²)

Contemporary utility garden have an enormous, yet not fully used in our country to date, potential for building homeliness of space and promoting new, healthier lifestyle. Elements of socio-gardening and horticultural therapy can be successfully used to shape a human-friendly public space and introduction of edible plants in urban area, due to their undervalued decorative qualities, forms part of the new trend that is ever more visible in landscape architecture – the so called edible landscaping. The idea for development of Commons at the Lublin Castle is based exactly on the connection of utility and educational gardens, that forms the basis for the widely understood recreation and integration of local community. The basis for our thought was also the genius loci, connected with the centuries old agricultural tradition of Lublin region and the site itself³. The assumptions of socio-gardening, horticultural therapy and edible landscaping adopted in the project fit the context of the place without interfering with historical conditions and at the same time creating a new quality of space of the contemporary Commons, that is form of an accessible garden that is at the heart of citizens of Lublin.

The basis for the composition of the design was the division in six thematic zones bound together by a compositional axis in form of a red pergola contrasting with the greenery (Fig. 2). The thematic zone created within the Lublin Castle Commons, through their use of elements of sense and horticultural therapy, are used to fulfill educational and integrative purposes. What is worth mentioning are the zones closely bound with the main theme of the project – that is the recreational meadow, utility gardens and the educational-sensory gardens.

The recreational meadow at the castle, designed as a flower meadow – was intentionally used as an element connecting to the past form of development of the neighboring terrain⁴. At the same time the proposed solution allows for preservation of all scenic qualities that secure both active and passive display of the Lublin Castle. The vista forefront in form of a meadow provides perfect place for unlimited family recreation and even organization of open air events – e.g. a kite-flying contest or for small flying models, and others. The spice herbs hidden in the abundance of meadow plants stimulate all senses and form a delicate introduction in the theme of utility gardens. Spherical structures of different size, playing the role of aviaries, were also introduced in this zone. This historical composition element, dressed in simple modern forms, provides attractions for both children and adults, interacting with the senses of hearing and sight.

² Czalczyńska-Podolska M., Rzeszotarska-Palka M., Szyski A., Nowak P., Mincel M., Brygert H., competition work no. 780809 for the "concept of park on the Commons at the Lublin Castle in relation to the proposed urban design solutions", September 2015.

³ The historic sources clarified that the project site was on the border of arable land (gardens, meadows) belonging to the town and the great king's pond, established in 14th century [14].

⁴ Areas located in the lowest part of the valley, directly at the pond were not built up, and the undeveloped area was used as gardens or meadows (it only changed in 19th century) [14].

Fig. 2. Development concept of park in the Commons at the Lublin Castle (created by M. Czałczyńska-Podolska, M. Rzeszotarska-Pałka, A. Szymiski, P. Nowak, M. Mincel, H. Brygert)

Ryc. 2. Koncepcja zagospodarowania Błoni pod lubelskim zamkiem (proj. M. Czałczyńska-Podolska, M. Rzeszotarska-Pałka, A. Szymiski, P. Nowak, M. Mincel, H. Brygert)

The utility gardens in turn, consisting of a vegetable garden and an orchard are sort of apex of both the composition and the functional program based on the idea of socio-gardening. The design of the vegetable garden was based on a central composition in form of the so called pizza garden, of which the respective parts (triangles) form the beds for cultivation of different edible plants and for volumetric objects in which a salad bar, and ice cream parlor and a fresh juice shop were planned. The food pavilions will function on the basis of the plants cultivated next to them, also in the self-made system, that is the preparation of salads and juices from the vegetables harvested with one's own hands. The frames of the vegetable garden area are defined by the orchards, further stressing the private character of the garden area and securing proper climatic conditions for cultivation of fruit and vegetables at the same time.

The function of the last zone – the education-sensory gardens was connected with the *Poznawalnia* [Pol. for “Edu-drome”] (education through play) located in its vicinity, and that is the source of its educational-recreational character. The labyrinth and the sensory garden connect to the neighboring zones of the Utility gardens, utilizing edible plants in their composition. The labyrinth is circular and on one side resembles the composition of historic gardens, and on the other – by using edible plants it finds its place in assumptions of horticultural therapy and edible landscaping. The sensory gardens in turn were designed along the main compositional axis of the whole design – the pergola, in spherical spatial forms of different size that resemble the aviaries of the Recreational meadow. The plants used in the respective sensory gardens were selected for their therapeutic action on different human senses⁵. This zone also features an open air gym, that allows for active recreation in surrounding of greenery and a playground designed as a space for creative play for the youngest ones, in which the plants and landscape play a crucial role.

On the basis of the presented development concept for Lublin Commons we can state, that the potential of utility gardens can be utilized to shape a human-friendly landscape.

⁵ Examples of plants used in the project: sweet flag (*Acorus calamus*), giant onion (*Allium Giganteum*), chives (*Allium Schoenoprasum*), cherry (*Cerasus sp.*), “Green Jewel” echinacea, golden spurge (*Euphorbia Polychroma*), fennel (*Foeniculum Vulgaer*), sweet pea (*Lathyrus odoratus*), English lavender (*Lavandula angustifolia*), apple (*Malus sp.*), mint (*Mentha sp.*), lemon basil (*Ocimum basilicum citriodora*), Armenian plum (*Prunus armenica*), plum (*Prunus domestica*), currant (*Ribes sp.*), and other.

3.3. Pro-social landscape – Urban Lounge in Kielce

The Kielce based project under the name “Miejski Salon” [Urban Lounge] was born in reply to the 2011 Revitalization of Kielce Midtown – the overhaul of the Market place and the surrounding streets. Unfortunately the result was a dehumanized space, almost completely devoid of greenery and elements of small architecture that supported recreation⁶, that functioned in the awareness of citizens as a stone desert. The roundabout with a fountain, made of a fire safety reservoir that was constructed prior to WWII, that was present there till that date, surrounded with trees, alleys and banks was replaced by a completely reinforced city square. The granite surface of the market square, in form of a regular mesh with a drawing of the walls of the historic city hall, even if recalling to the historic patterns – started to deter the inhabitants, becoming a lifeless space at the heart of the city. The save came from an attempt to return the space of Marketplace to the dwellers by creating a more human-friendly landscape, integrating local community. A concept of Urban Lounge emerged, resembling a home lounge in the space of a city square, equipped with city furniture that matched its functions of recreation and active time spending. The introduction to design works were the social consultations conducted in 2013 by the designers of the Public Space Lab of the Kielce Institute of Design, during which the citizens had the freedom to select the functions that represented their expectations in relation to a friendly city space [8, p. 31]. After all opinions were gathered together it turned out, that what is most important for the citizens is that greenery and utility elements, that give the possibility to recreate actively with friends, to play, read books and magazines, and use Internet conveniently⁷ were the most popular answers. Reply to the needs of dwellers came with a project that resembled the space of one’s own apartment, where we feel safe and comfortably [8, p. 31]. The designers introduced 50 mobile (as a real piece should be) furniture modules, a solar power installation that allows to charge mobile devices, and also newspaper holders filled with current newspapers. The whole system of furniture is fully mobile, enabling free arrangement of the marketplace space, depending on the current needs, e.g. organization of concerts, fairs, etc.⁸ “The decoration” of the city interior can also be changed every year, by modifying the distribution of furniture and its interrelations – different sits (traditional banks, recliners, hammocks) and tables can be set together in different configurations thanks to the studied system of attachment to the stable, concrete plant pots equipped with hooks (Fig. 3).

The Urban Lounge was created with substantial participation of Kielce citizens who defined the project assumptions, and the designers of the Kielce Institute of Design gave it its final form (...) The greenery became the project foundation – both literally and metaphorically, as the citizens of Kielce wished for. Interiors were designed that create a pro-social space. The banks were placed in L-shaped pattern and facing each other, to allow visual contact between users [quote after: 3]. What becomes an important feature of the discussed case of the attempts to return to the dwellers the space that was lost due to the wrongly conducted - still just in its assumptions – revalorization, is the inclusion of users in the process of conscious landscape shaping, that thus becomes close to them and allows for integration both between individuals and the city space. Without any doubt Kielce succeeded in fulfilling the idea of social participation in creation of city public space, which may form inspiration for subsequent solutions of this kind.

⁶ Only few trees were left, a water pump positioned, next to a pillory and fountain.

⁷ Free of charge, possibility to charge the battery of your mobile or tablet.

⁸ Speech of architects: D. Janicka and M. Gdak at the conference entitled “Woda i zieleń w mieście” [Water and greenery in a city], 17. CITY GARDEN – Garden Design, Plants and Landscape Architecture Fair, Szczecin 24.04.2015.

Fig. 3. Urban Lounge in Kielce. Source: photo Michał Jaroń.

Ryc. 3. Miejski Salon w Kielcach. : Źródło: fot. Michał Jaroń.

4. SUMMARY

A city close to the people is a city that stimulates interactions and contacts between people and bonds with space. In the age of common standardization, globalization and technocracy the modern city in particular requires the inclusion of relations with people and space in the planning and landscape shaping, for which the elements of horticular therapy, socio-gardening and participating architecture seemingly provide good foundations. The utilization of spatial devices based on them allows for: sensitization of individuals to the space surrounding them, more conscious and integrated experience of space, building bonds with space and opening to social contacts and group integration. In the effect we build a city landscape that is close to the people, in which the individual and space not only form interactions, but most of all relations (Table 1).

Table 1. Elements of horticular therapy, socio-gardening and participating architecture in construction of a city that is close to the people. Source: M. Czalczyńska-Podolska, M. Rzeszotarska-Pałka.

Example	Actions used	Socio-spatial effects
Development concept for Lublin Castle Commons	<ul style="list-style-type: none"> - recreational meadow at the castle - utility gardens, made of vegetable garden and orchard - labyrinth and sensory garden 	<ul style="list-style-type: none"> - a space for open air family and neighborhood recreation and integration of local communities - referring to local agricultural traditions, creation of homely and authentic space that the dwellers find easy to identify themselves with - therapeutic action through stimulation of the respective senses

Development concept for the terrain at the Wieniec Spa	<ul style="list-style-type: none"> - integration zone designed for practical classes in gardening and group meetings - creation of sensory zones 	<ul style="list-style-type: none"> - therapeutic effect for individual (manual therapy, mental regeneration) and social group (integration through meetings and common goals/interests) - therapeutic effect through stimulation of the respective senses - more conscious participation in space (opening to experience and learning space) experiencing it in an integrated fashion – with all senses
Urban Lounge in Kielce	<ul style="list-style-type: none"> - social consultations, defining the needs of inhabitants - project referring to the space of one's own apartments - system of mobile furniture - arrangement that fosters establishing social contacts 	<ul style="list-style-type: none"> - creation of space that one can feel comfortable and safe in, and a space that can be modified and adapted (a space we feel is "our own")

PRZESTRZENIE, KTÓRE LECZĄ I INTEGRUJĄ JAKO INSPIRACJA DO NOWEGO SPOJRZENIA NA WSPÓŁCZESNE MIASTO

1. WPROWADZENIE

Gdybyśmy chcieli krótko opisać współczesne miasto jako model przestrzeni, prawdopodobnie każdy z nas mógłby stwierdzić, że jest to miasto z szeregiem problemów przestrzenno-społecznych: zakorkowanych ulic, opustoszałych centrów, anonimowych przestrzeni wspólnych, zawłaszczonych przestrzeni niczyich i niby-miejsc, które coraz powszechniej i coraz wyraźniej definiują współczesność, powodując wymazywanie z krajobrazu miejsc historycznie zdefiniowanych [1]. [...] *Jan Gehl wyróżnia cztery typy miast o różnym poziomie rozwoju: miasto tradycyjne, w którym funkcje jako miejsca spotkań, handlu i komunikacji znajdują się w równowadze, miasto „zawłaszczone” (ruch samochodowy i parkingi zajęły większość przestrzeni publicznych), miasto opuszczone (życie miejskie zaniknęło), miasto odzyskane, w którym podjęto wiele działań w celu uzyskania ponownie równowagi trzech głównych funkcji miasta – jako miejsca spotkań, handlu i komunikacji”* [10, s. 53]. Miasto współczesne to często miasto, którego przestrzenie publiczne kurczą się, zanikają i ulegają dewaluacji. Mieszkańcy takich miast nie tworzą wspólnot, cechują ich podziały i segregacja [2, s. 31]. Wyraźnie widoczne jest, że modernistyczne zasady kształtowania miast, w tym brak ludzkiej skali założeń, zbyt duże dystanse przestrzenne, brak uwzględniania potrzeb społecznych, dewaluowanie wartości kulturowych i historycznych, spowodowały powstanie miast, w których człowiek nie czuje się gospodarzem. Znalazienie zatem nowych propozycji dotyczących sposobów kształtowania miasta przyszłości okazuje się koniecznością.

Wśród współczesnych koncepcji postindustrialnego miasta znajdują się m.in. koncepcje: miasta ekologicznego, miasta inteligentnego (ang. *smart city*), miasta kompaktowego

(ang. *compact city*), a nawet cyfrowego (ang. *digital city*). Miasto ekologiczne, dzięki wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii, rozwojowi ekologicznych systemów transportu oraz ochronie naturalnych zasobów przyrodniczych, stara się poprawić komfort życia człowieka [13]. Miasta inteligentne łączą [...] *inwestycje w kapitał społeczny, transport, infrastrukturę komunikacyjną, paliwa, zrównoważony rozwój gospodarczy o wysokiej jakości życia [...] z oszczędnym zarządzaniem zasobami naturalnymi* [13, s. 326]. Koncepcja miasta kompaktowego, nazywanego też intensywnym, opiera się na skali piesze-go użytkownika [5], charakteryzując się zwartą zabudową, dużą gęstością zabudowy i dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, co wpływa na zmniejszanie ruchu samochodowego, niskie zużycie energii i zwiększanie poczucia bezpieczeństwa [13, s. 328].

Staramy się odzyskać miasta, poszukując nowych koncepcji planowania i zagospodarowania przestrzeni i upatrując w nowych technologiach, materiałach i rozwiązaniach technicznych drogi ku nowemu, lepszemu życiu w mieście. Ideałem jednak wydaje się poszukiwanie możliwości realizacji koncepcji miasta integrującego lokalne społeczności, bliskiego ludziom, w którym mieszkańcy, otwierając się na doświadczanie przestrzeni i jej współtworzenie, w efekcie tworzą bliskie związki zarówno z otoczeniem, jak i pomiędzy sobą.

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych przestrzeni miejskich i działań w nich jako przykładów krajobrazów o funkcji terapeutycznej i integracyjnej dla jednostki i społeczeństwa, które mogą stanowić inspiracje do nowego spojrzenia na krajobraz miejski, wyznaczając pożądany kierunek planowania i zagospodarowania współczesnych miast. Analiza wybranych koncepcji zagospodarowania terenów miejskich prowadzi do sformułowania wytycznych do kształtowania krajobrazu miasta bliskiego ludziom, w którym kluczową rolę mogą odegrać: krajobrazy terapeutyczne (socioogrodnictwo, hortiterapia, ogrody sensoryczne) oraz prospołeczne (architektura partycypacyjna).

2. POJĘCIA I DEFINICJE

Możliwości wykorzystania pozytywnego wpływu natury, ogrodu i aranżacji przestrzeni w procesach terapeutycznych i regeneracyjnych oraz budowania określonych postaw społecznych znane są od dawna. Jednak dopiero od niedawno możemy mówić o wykształceniu się nowej dziedziny wiedzy – socioogrodnictwa oraz o oficjalnym przyjęciu terapii ogrodniczych (hortiterapii) w poczet metod terapeutycznych i świadomym ich wykorzystywaniu w budowie integracji społecznej.

Socioogrodnictwem przyjęto nazywać dziedzinę wiedzy zajmującą się badaniem zależności między roślinami a człowiekiem, rozumianym zarówno jako jednostka, jak i społeczność, oraz wprowadzaniem wyników badań do praktyki w celu poprawy jakości życia. Efektem wprowadzania do praktyki wyników badań potwierdzających pozytywny wpływ natury na człowieka jest realizacja różnych rodzajów programów terapii ogrodniczej (efekt społeczny) oraz ogrodów terapeutycznych (efekt przestrzenny).

Według Dorna i Relfa [6] terapia ogrodnicza, czyli hortiterapia (ang. *horticultural therapy*) to jedna z form terapii i rehabilitacji wykorzystujących pracę w ogrodzie, prowadzona u osób z problemami natury psychicznej, umysłowej, fizycznej, sensorycznej, geriatrycznej, uzależnieniowej lub społecznej, w celu poprawy ich kondycji fizycznej i psychicznej oraz stosunków międzyludzkich. W terapii ogrodniczej szczególny nacisk kładzie się na aktywność klientów (pacjentów) i wykonywanie przez nich pewnych określonych w programie terapii zadań (prac ogrodniczych). Hortiterapia wiąże się zatem silnie z partycypacją społeczną, polegającą na aktywnym angażowaniu ludzi w proces powstawania i kształtowania przestrzeni i jako taka może być z powodzeniem prowadzona zarówno w terapii jednostek, jak i całych wspólnot [7].

Przestrzenny aspekt realizacji założeń socioogrodnictwa i hortiterapii widać przez realizację różnych form ogrodów terapeutycznych, lokalizowanych przede wszystkim przy szpi-

talach, domach spokojnej starości, hospicjach, sanatoriach oraz placówkach edukacyjnych, ale też coraz częściej podwórkach i wnętrzach międzyblokowych, ogrodach działkowych, ośrodkach resocjalizacji, a nawet więzieniach. Jest to przykład przyjaznego kształtowania przestrzeni dla wszystkich ludzi, pozytywnego wpływania na procesy rehabilitacji i regeneracji zarówno psychicznej, jak i fizycznej oraz integracji społecznej i przeciwdziałania zjawisku wykluczenia. Szczególną odmianę ogrodów terapeutycznych stanowią ogrody sensoryczne – założenia zaprojektowane tak, aby intensywnie oddziaływać na wszystkie zmysły (wzroku, węchu, słuchu, smaku). W Polsce realizacje szeroko rozumianych ogrodów terapeutycznych należą do nielicznych, wśród nich należy wymienić trzy najbardziej znane ogrody sensoryczne w Bolestraszczykach, Bucharzewie i Powsinie; programy resocjalizacji „Gardenia” i „Magnolia” realizowane w więzieniu w Lublinie, stawiające na terapeutyczny kontakt skazanych z przyrodą przez praktyczną naukę ogrodnictwa i urządzanie własnych ogrodów użytkowych [11] oraz program rehabilitacji dzieci prowadzony na terenie sąsiadującego ze Szpitalem Dziecięcym św. Ludwika w Krakowie Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, w ramach którego realizowane są zajęcia z sadzenia i pielęgnacji roślin, zajęcia na ścieżce sensorycznej, ścieżce rehabilitacyjnej wokół stawu oraz warsztaty florystyczne [12].

Choć tego typu realizacje należą ciągle do nielicznych, wskazują na rosnącą potrzebę zmian w podejściu do widzenia i zagospodarowania przestrzeni, odślaniając możliwości zmian w wizerunku współczesnego miasta i kształtowaniu jego przestrzeni publicznej. Omawiane poniżej przykłady kształtowania przestrzeni niosą zapowiedź tych zmian.

3. KRAJOBRAZY TERAPEUTYCZNE I PROSPOŁECZNE W KSZTAŁTOWANIU WSPÓŁCZESNEGO MIASTA

3.1. Krajobraz terapeutyczny – ogród sensoryczny (koncepcja zagospodarowania terenu przy „Uzdrowisku Wieniec”⁹)

Koncepcja architektoniczno-urbanistyczna zagospodarowania terenu przy „Uzdrowisku Wieniec”, położonego w miejscowości Wieniec-Zdrój, stanowi przykład kreacji integracyjnej przestrzeni terapeutycznej oddziaływującej na wszystkie zmysły człowieka (ryc. 1). W koncepcji oddziaływanie na zmysły połączono z kreacją przestrzeni integracyjnej rozumianej jako przyjazna, swojska i nasza dzięki użyciu elementów zachęcających do interakcji społecznych i wykorzystaniu czynnej hortiterapii.

Podstawą założenia jest podział przestrzeni na pięć stref reprezentujących poszczególne zmysły. Wśród wykorzystanych środków stymulujących poszczególne zmysły znalazły się: kolor, faktura, różnorodność nawierzchni, elementy dźwiękowe, iluzja, smak i zapach.

Wszystkie strefy posiadają place, które są połączone ścieżkami zarówno ze sobą, jak i z głównym forum. Ich układ, tworzący rodzaj pętli, ma pomóc w orientacji w przestrzeni. W każdej strefie wykorzystano pięć gatunków roślin jako symbolikę pięciu zmysłów. Częścią spajającą założenie jest plac na planie koła stanowiący centralne miejsce spotkań i integracji. Wykorzystanie motywu koła nawiązuje do symboliki równowagi i harmonii, a aranżacja przestrzeni, dostosowana do potrzeb zajęć grupowych z ogrodnictwa (m.in. specjalne stoły) oraz kameralnych spotkań w grupie (przestrzeń o czytelnym granicach, ale bez budowania poczucia ograniczenia), zachęca do otwierania się na drugiego człowieka. Panuje tu poczucie kameralności i komfortu, które uzyskano dzięki umieszczeniu na obrzeżu placu ławek i białych, betonowych donic, definiujących ramy przestrzeni i stanowiących jej integralny element, oraz rozpostartego nad placem żagla, osłaniającego,

⁹ Praca Marty Mincel, studentki kierunku architektura krajobrazu na Wydziale Kształtowania Środowiska i Rolnictwa Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie. Praca ta, przygotowana pod kierunkiem dr inż. arch. Magdaleny Czalczyńskiej-Podolskiej na konkurs „Inspiracje w Przestrzeni - Strefa uzdrowskowa” organizowany przez miesięcznik *Zieleń Miejska* w 2016 roku, została dwukrotnie uhonorowana wyróżnieniem: w kategorii debiutant oraz nagrodą publiczności.

rozjaśniającego przestrzeń i wprowadzającego, dzięki przyjętej kolorystyce, pozytywnego nastroju.

W każdej ze stref umieszczono elementy małej architektury, materiały i rośliny, które dobrano pod kątem możliwości stymulowania konkretnego zmysłu. Zmysł dotyku stymulowany jest przede wszystkim przez rośliny charakteryzujące się różnorodnymi teksturami, a także przez tzw. ścieżkę bosych stóp, w której urozmaicona materiałowo nawierzchnia działa pobudzająco na receptory, poprawia krążenie krwi i zapewnia masaż stóp. Do stymulacji słuchu zastosowano różnego rodzaju trawy, które pobudzane przez wiatr, wydają dźwięki w postaci szumu. W strefie stymulującej zmysł wzroku wykorzystano silne kontrasty kolorystyczne zestawianych ze sobą roślin oraz grę światła i cienia. W strefie smaku zaprojektowano rodzaj ogrodu użytkowego, w którym znalazły się rośliny jadalne, nawiązując do swojskiego w charakterze ogrodu przydomowego. W strefie stymulującej zmysł węchu roślin dobrano tak, by tworzyć wyraźne kompozycje zapachowe o działaniu kojącym i uspakajającym.

Całość tworzy przyjazne wrażenie przestrzeni, która pozostaje w głębokiej relacji z człowiekiem, zachęcając go z jednej strony do współuczestniczenia w przestrzeni i różnorodnych, bo opartych na wielorakich bodźcach interakcji, a z drugiej do otwierania się na drugiego człowieka i nawiązywania kontaktów społecznych. Przebywanie w tak ukształtowanej przestrzeni stymuluje nasze zmysły, w efekcie czego odczuwamy więcej, coraz bardziej świadomie doświadczając bycia tu i teraz. To, jednym słowem, terapeutyczna oaza odśladająca pokłady wrażliwości ukryte w każdym z nas.

3.2. Ogród użytkowy w krajobrazie miejskim (koncepcja zagospodarowania Błoni pod lubelskim Zamkiem¹⁰)

Współczesne ogrody użytkowe mają ogromny, choć nie do końca wykorzystywany dotychczas w naszym kraju, potencjał budowania swojskości przestrzeni oraz promocji nowego, zdrowszego stylu życia. Elementy socjogrodnictwa oraz hortiterapii mogą być z powodzeniem wykorzystywane w kształtowaniu przyjaznej człowiekowi przestrzeni publicznej, a wprowadzanie roślin jadalnych na tereny miejskie, z uwagi na ich niedoceniane dotychczas walory ozdobne, wpisuje się w nowy nurt coraz bardziej widoczny w architekturze krajobrazu – tzw. *edible landscaping*. Idea koncepcji zagospodarowania Błoni pod lubelskim zamkiem opiera się właśnie na połączeniu ogrodów użytkowych i dydaktycznych stanowiących podstawę szeroko pojętej rekreacji i integracji lokalnej społeczności. Podstawą przyjętego kierunku myślenia był również *genius loci* związany z wielowiekową kulturą rolniczą Lubelszczyzny oraz samego terenu opracowania¹¹. Przyjęte w projekcie założenia socjogrodnictwa, hortiterapii i *edible landscaping* wpisują się w kontekst miejsca bez naruszania historycznych uwarunkowań, kreując jednocześnie nową jakość przestrzeni współczesnych Błoni, stanowiących rodzaj swojskiego ogrodu dostępnego i bliskiego sercu mieszkańców Lublina.

Podstawą kompozycji założenia stał się podział na sześć stref tematycznych, których elementem spajającym jest oś kompozycyjna w formie pergoli w kontrastującym z zielenią kolorze czerwonym (ryc. 2). Utworzone na terenie Błoni pod lubelskim zamkiem strefy tematyczne, dzięki wykorzystaniu elementów sensoryki i hortiterapii, służą realizacji zadań edukacyjnych i integracyjnych. Na szczególną uwagę zasługują strefy ściśle związane z główną ideą projektu, tj. łąka rekreacyjna, ogrody użytkowe oraz ogrody edukacyjno-sensoryczne.

¹⁰ Czalczyńska-Podolska M., Rzeszotarska-Pałka M., Szyski A., Nowak P., Mincel M., Brygert H., praca konkursowa nr 780809 na „konceptję parku na Błoniach pod lubelskim Zamkiem na tle zaproponowanych rozwiązań urbanistycznych”, wrzesień 2015.

¹¹ Na podstawie analizy historycznych materiałów źródłowych stwierdzono, że obszar objęty projektem znajdował się na pograniczu użytków rolnych (ogrody, łąki) należących do miasta oraz terenu wielkiego stawu królewskiego, założonego w XIV w. [14].

Łąka rekreacyjna pod zamkiem, którą zaprojektowano w formie łąki kwietnej – została celowa wykorzystana jako element nawiązujący do dawnej formy zagospodarowania sąsiednich terenów¹². Jednocześnie proponowane rozwiązanie pozwala zachować wszelkie walory widokowe zapewniające zarówno ekspozycję czynną, jak i bierną zamku w Lublinie. Przedpole widokowe w formie łąki zapewnia doskonale miejsce swobodnej rodzinnej rekreacji, a nawet organizację plenerowych imprez typu konkurs puszczania latawców lub małych modeli latających i innych. Ukryte w bogactwie roślinności łąkowej zioła i rośliny przyprawowe pobudzają wszystkie zmysły i delikatnie wprowadzają w tematykę ogrodów użytkowych. W strefie tej umieszczono również kuliste konstrukcje o zróżnicowanej wielkości, pełniące funkcje ptaszarni. Ten historyczny element kompozycyjny ubrany we współczesne proste formy zapewnia atrakcję zarówno dla dzieci, jak i dorosłych, oddziałując na zmysł słuchu i wzroku.

Z kolei ogrody użytkowe, składające się z ogrodu warzywnego i sadu, stanowią swoistą kulminację zarówno kompozycji, jak i programu funkcjonalnego opartego na idei socjoo-gradnictwa. Plan ogrodu warzywnego oparto na centralnej kompozycji w formie tzw. *pizza garden*, którego poszczególne części (trójkąty) stanowią miejsce uprawy różnych roślin jadalnych oraz usytuowania obiektów kubaturowych, w których zaplanowano bar sałatkowy, lodziarnię i pijalnię soków. Pawilony gastronomiczne będą funkcjonować na bazie uprawianych w bezpośrednim ich sąsiedztwie roślin, również w systemie *self-made*, czyli przyrządzania sałatek i soków z warzyw i owoców zebranych własnoręcznie. Ramy ogrodu warzywnego stanowi sad, podkreślając kameralny charakter wnętrza ogrodowego i zapewniając jednocześnie właściwe warunki klimatyczne dla uprawy warzyw i owoców.

Funkcja ostatniej strefy – ogrodów edukacyjno-sensorycznych została powiązana z planowaną przez władze Lublina funkcją budynku Poznawalni (edukacja przez zabawę) zlokalizowanego jej sąsiedztwie, stąd też jej dydaktyczno-rekreacyjny charakter. Labirynt i ogród zmysłowy nawiązują do funkcji sąsiadującej z nimi strefy ogrodów użytkowych, wykorzystując w kompozycji rośliny jadalne. Labirynt, oparty na planie koła, z jednej strony stanowi odwołanie do kompozycji ogrodów historycznych, a z drugiej, wykorzystując rośliny jadalne, wpisuje się w założenia hortiterapii i *edible landscaping*. Z kolei ogrody zmysłowe, zaprojektowane wzdłuż głównej osi kompozycyjnej całego założenia – pergoli, zostały zlokalizowane w różnej wielkości kulistych formach przestrzennych nawiązujących formą do ptaszarni występujących w strefie łąki rekreacyjnej. Roślinność wykorzystana w poszczególnych ogrodach zmysłowych została dobrana pod kątem ich terapeutycznego oddziaływania na różne zmysły człowieka¹³. W strefie tej zlokalizowano również plenerową siłownię umożliwiającą aktywny wypoczynek wśród zieleni oraz plac zabaw zaplanowany jako przestrzeń kreatywnej zabawy dla najmłodszych, w której kluczową rolę będą odgrywać rośliny i krajobraz.

Z przedstawionej koncepcji zagospodarowania lubelskich Błoni wynika, że w kształtowaniu krajobrazu przyjaznego człowiekowi można wykorzystywać potencjał ogrodów użytkowych.

3.3. Krajobraz prospołeczny – Miejski Salon w Kielcach

Kielecki projekt pod nazwą „Miejski Salon” zrodził się jako odpowiedź na zrealizowaną w 2011 r. rewitalizację śródmieścia Kielc – przebudowę płyty Rynku i okolicznych ulic. Niestety, w wyniku przeprowadzonych działań powstała przestrzeń odhumanizowana,

¹² Tereny położone w najniższej części doliny, w pobliżu stawu, nie były zabudowywane, a obszar niezabudowany był użytkowany właśnie jako ogrody lub łąki (zmieniło się to dopiero w końcu XIX w.) [14].

¹³ Przykładowe rośliny zastosowane w projekcie: tatarak zwyczajny (*Acorus calamus*), czosnek olbrzymi (*Allium Giganteum*), szczypior (*Allium Schoenoprasum*), wiśnia (*Cerasus sp.*), jeżówka (*Echinacea „Green Jewel”*), wilczomlecz złocisty (*Euphorbia Polychroma*), koper włoski (*Foeniculum Vulgaer*), groszek pachnący (*Lathyrus odoratus*), lawenda wąskolistna (*Lavandula angustifolia*), jabłoń (*Malus sp.*), mięta (*Mentha sp.*), bazylija cytrynowa (*Ocimum basilicum citriodora*), morela pospolita (*Prunus armenica*), śliwa domowa (*Prunus domestica*), porzeczka (*Ribes sp.*) i in.

niemalże całkowicie pozbawiona zieleni oraz elementów małej architektury sprzyjających wypoczynkowi¹⁴, funkcjonująca w świadomości mieszkańców jako kamienna pustynia. Istniejące dotychczas rondo z fontanną, powstała na bazie pochodzącego jeszcze sprzed II wojny światowej basenu przeciwpożarowego, otoczoną drzewa, alejami i ławkami, zostało zastąpione całkowicie utwardzonym placem miejskim. Granitowa nawierzchnia placu rynkowego, ułożona we wzór regularnej siatki z zaznaczonym rysunkiem przebiegu fundamentów dawnego ratusza, aczkolwiek odwołująca się do wzorców historycznych, zaczęła odstraszać mieszkańców, stając się pozbawioną życia przestrzenią w samym sercu miasta. Ratunkiem stała się próba przywrócenia przestrzeni Rynku mieszkańcom przez stworzenie krajobrazu bardziej przyjaznego człowiekowi, integrującego społeczność lokalną. Powstała koncepcja Miejskiego Salonu, na wzór wnętrza salonu domowego w przestrzeni placu miejskiego, wyposażonego w odpowiednie dla jego funkcji meble miejskie, sprzyjające wypoczynkowi i kreatywnemu spędzaniu czasu. Wstępem do prac projektowych stały się konsultacje społeczne przeprowadzone w 2013 roku przez projektantów z Pracowni Przestrzeni Publicznej Instytutu Designu w Kielcach, podczas których mieszkańcy mieli możliwość samodzielnego doboru funkcji odpowiadających ich oczekiwaniom w stosunku do przyjaznej przestrzeni miejskiej [8]. Po zebraniu wszystkich opinii okazało się, że dla mieszkańców najważniejsze jest wprowadzenie na płytę kieleckiego rynku zieleni oraz elementów użytkowych, dających możliwość odpoczynku w towarzystwie znajomych, zabawy, rozmów, czytania książek i czasopism i wygodnego korzystania z internetu¹⁵. Odpowiedzią na potrzeby mieszkańców stał się projekt nawiązujący do przestrzeni własnego mieszkania, gdzie czujemy się bezpiecznie i komfortowo [8]. Projektanci opracowali 50 modułów mobilnych (jak przystało na prawdziwe) mebli miejskich, instalację solarną umożliwiającą naładowanie urządzeń przenośnych, a także gazetowniki z dostępną prasą codzienną. Cały system mebli jest w pełni mobilny, co stwarza możliwość dowolnej aranżacji przestrzeni rynku w zależności od aktualnych potrzeb, np. organizacja koncertów, jarmarków itp.¹⁶ „Wystrój” miejskiego wnętrza można również zmieniać każdego roku, modyfikując układ mebli i ich wzajemne powiązania – różnorodne siedziska (tradycyjne ławki, leżanki, hamaki) oraz stoliki można zestawiać w różnych układach dzięki przemyślanemu systemowi montażu do stabilnych betonowych donic wyposażonych w stalowe haki (ryc. 3).

Miejski Salon powstał przy istotnym udziale mieszkańców Kielc, którzy zdefiniowali założenia projektowe, a projektanci Institute of Design Kielce nadali mu ostateczną formę [...]. Zieleń stała się fundamentem projektu dosłownie i w przenośni, tak jak życzyli sobie mieszkańcy Kielc. Zostały zaprojektowane wnętrza, które tworzą przestrzeń prospołeczną. Ławki umiejscowiono w kształcie litery L oraz naprzeciwko siebie, aby umożliwić kontakt wzrokowy między użytkownikami [3]. W omawianym przypadku próby przywrócenia mieszkańcom przestrzeni utraconej z powodu niewłaściwie przeprowadzonej, choć w założeniach słusznej rewaloryzacji, ważnym aspektem jest włączenie użytkowników do procesu świadomego kształtowania krajobrazu, który staje się przez to dla nich bliski i pozwala na integrację zarówno między jednostkami, jak i z przestrzenią miasta. Niewątpliwie w Kielcach udało się zrealizować ideę partycypacji społecznej w kreowaniu miejskiej przestrzeni publicznej, która może stanowić źródło inspiracji przy tworzeniu kolejnych tego typu rozwiązań.

4. PODSUMOWANIE

Miasto bliskie ludziom to miasto, które stymuluje interakcje i kontakty pomiędzy ludźmi oraz więzi z przestrzenią. W dobie powszechnej standaryzacji, globalizacji i technokracji współczesne miasta w szczególny sposób wymagają uwzględnienia w planowaniu

¹⁴ Zachowano jedynie kilka drzew, ustawiono pompę wodną, pręgierz, fontannę.

¹⁵ Bezpłatny dostęp, możliwość naładowania smartfonu czy też tabletu.

¹⁶ Wystąpienie projektantów D. Janickiej i M. Gdaka na konferencji z cyklu „Woda i zielen w mieście”, 17. Targi Roślin i Architektury Krajobrazu Miasto Ogród – Zielony Design, Szczecin 24.04.2015.

i kształtowaniu krajobrazu miejskiego budowania związków z ludźmi i przestrzenią. Wydaje się, że dobrą podstawę tworzenia takich związków mogą dawać elementy hortiterapii, socjogrodnictwa i architektury partycypacyjnej. Wykorzystanie opartych na nich środków przestrzennych pozwala na: uwrażliwianie człowieka na otaczającą go przestrzeń, bardziej świadome i zintegrowane jej doświadczanie, budowanie więzi z przestrzenią oraz otwieranie się na kontakty społeczne i integrację w grupie. W efekcie budowany jest krajobraz miasta bliskiego ludziom, w którym człowiek i przestrzeń tworzą nie tylko interakcje, ale przede wszystkim związki (tab.1).

Tab. 1. Elementy hortiterapii, socjogrodnictwa i architektury partycypacyjnej w budowie miasta bliskiego ludziom. (Źródło: M. Czałczyńska-Podolska, M. Rzeszotarska-Pałka)

Przykład	Zastosowane działania	Efekty społeczno-przestrzenne
Koncepcja zagospodarowania Błoni pod lubelskim zamkiem	<ul style="list-style-type: none"> - łąka rekreacyjna pod zamkiem - ogrody użytkowe, składające się z ogrodu warzywnego i sadu - labirynt i ogród zmysłowy 	<ul style="list-style-type: none"> - przestrzeń plenerowej rekreacji rodzinnej i sąsiedzkiej oraz integracji lokalnych wspólnot - nawiązanie do lokalnych tradycji rolniczych, tworzenie przestrzeni swojskiej i autentycznej, z którą łatwo się utożsamiać mieszkańcom - działanie terapeutyczne przez stymulację poszczególnych zmysłów
Koncepcja zagospodarowania terenu przy "Uzdrowisku Wieniec"	<ul style="list-style-type: none"> - strefa integracyjna przeznaczona do praktycznych zajęć z ogrodnictwa oraz spotkań grupowych - kreacja stref sensorycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - efekt terapeutyczny dla jednostki (terapia manualna, regeneracja psychiczna) oraz grupy społecznej (integracja przez spotkania i wspólne cele/zainteresowania) - działanie terapeutyczne przez stymulację poszczególnych zmysłów - bardziej świadome współuczestniczenie w przestrzeni (otwieranie się na doświadczanie i poznawanie przestrzeni), poznawanie jej w sposób zintegrowany, wszystkimi zmysłami
Miejski Salon w Kielcach	<ul style="list-style-type: none"> - konsultacje społeczne, określenie potrzeb mieszkańców - projekt nawiązujący do przestrzeni własnego mieszkania - system mobilnych mebli - aranżacja sprzyjająca nawiązywaniu kontaktów społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> - kreacja przestrzeni, w której można czuć się komfortowo i bezpiecznie, oraz przestrzeni podlegającej modyfikacjom i adaptacjom (przestrzeń, w której czujemy się jak u siebie);

BIBLIOGRAPHY

- [1] Auge M., *Non-Places, Introduction to an Anthropology of Supermodernity (Cultural Studies)*, London, Verso Books 1995, ISBN 1-85984-956-3.
- [2] Bauman Z., *Globalizacja*, Warszawa, PIW 2000, ISBN 83-06-02827-9.
- [3] Bień G., Gdak E., Gdak M., *Miejski Salon. IDK. Prezentacja projektu*, http://miejskisaloon.pl/miejski_saloon_idk_prezentacja_projektu.pdf, access 13.04.2016.
- [4] Czałczyńska-Podolska M., Rzeszotarska-Pałka M., Szymski A., Nowak P., Mincel M., Brygert H., *Praca konkursowa nr 780809 na „konceptję parku na Błoniach pod lubelskim Zamkiem na tle zaproponowanych rozwiązań urbanistycznych*, wrzesień 2015.

- [5] Czyńska K., W stronę miasta kompaktowego – realizacja idei w dydaktyce, *Przestrzeń i Forma*, 2011, nr 16, p. 421–430.
- [6] Dorn S., Relf D., Horticulture: Meeting the needs of special populations, *HortTechnology*, 1995, vol. 5(2), p. 94–103.
- [7] Gawryszewska B.J., Od hortiterapii do architektury partycypacyjnej – Konieczność zachowania struktury przestrzeni społecznej w modernizacji osiedli mieszkaniowych, in: II Symposium Naukowe Architektura i technika a zdrowie, ed. K. Gerlic, Gliwice, Wydaw. Politechniki Śląskiej 2004, p. 79–85, http://www.beatagawryszewska.pl/od_hortiterapii.htm, access 16.04.2016.
- [8] Janicka D., Gdak M., Przestrzeń otwarta dla wszystkich, *Zieleń miejska*, 2015, nr 4 (96), p. 30–31.
- [9] Janicka D., Gdak M., Wystąpienie na konferencji z cyklu „Woda i zieleń w mieście”, 17. Targi Roślin i Architektury Krajobrazu Miasto Ogród – Zielony Design, Szczecin 24.04.2015.
- [10] Pluta K., *Przestrzenie publiczne miast europejskich*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej 2003, ISBN: 978-83-7814-279-9.
- [11] Serwis internetowy Służba więzienna, <http://www.sw.gov.pl/pl/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-lublin/areszt-sledczy-lublin/news,23890,medicus-curat-natura-sanat.html>, access 26.04.2016.
- [12] Serwis internetowy Szpital Dziecięcy św. Ludwika w Krakowie, <http://www.dzieciecyszpital.pl/szpital/component/content/article/335-hortiterapia-innowacja-w-rehabilitacji.html>, access 22.04.2016.
- [13] Więclowicz-Bliska E., Miasto przyszłości. Tendencje, koncepcje, realizacje, Politechnika Krakowska, *Czasopismo Techniczne*, 2012, z. 1, 1-A/2, p. 323–342.
- [14] *Zalecenia konserwatorskie*, oprac. Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, styczeń–luty 2014, maszynopis.

O AUTORZE

Magdalena Czalczyńska-Podolska jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Katedry Projektowania Krajobrazu ZUT. Jej zainteresowania naukowe leżą na pograniczu psychologii środowiskowej i architektury krajobrazu i dotyczą kształtowania przestrzeni zabaw dla dzieci. Przez ponad dwa lata (2010–2012) prowadziła prace badawcze dotyczące aranżacji przestrzeni placów zabaw w Kalifornii.

Magdalena Rzeszotarska-Pałka specjalizuje się w architekturze krajobrazu, związkach architektury ze sztuką ogrodową, prowadzi również badania nad stanem zachowania i możliwościami rewaloryzacji zabytkowych założeń pałacowo-parkowych i dworsko-parkowych. Od 2010 pełni funkcję kierownika Katedry Projektowania Krajobrazu ZUT w Szczecinie.

AUTHOR'S NOTE

Magdalena Czalczyńska-Podolska is an adjunct at the Chair of Landscape Design of West Pomeranian University of Technology (ZUT). She researches the borderland of environmental psychology and landscape architecture and is interested in the shaping of childrens' play spaces. More over 2 years (2010–2012) she was conducting research work on arrangements of playground spaces in California.

Kontakt | Contact: magdalena.czalczyńska-podolska@zut.edu.pl

Magdalena Rzeszotarska-Pałka is a specialist in landscape architecture, connections between architecture and garden art, she is also conducting research on palace – garden ensembles present state and possibilities of their revalorization. She is the Head of Department of Landscape Design at West Pomeranian University of Technology (ZUT) in Szczecin from 2010.

Kontakt | Contact: mrzeszotarskapalka@zut.edu.pl